

MİRZƏ İBRAHİMOV: ƏDƏBİ-ESTETİK GÖRÜŞLƏRİ

Ey mənim xalqım,

Ey mənim ümidim və pənahım!

Ürəyimin istiliyi səndədir, fikrim işığını səndən alır, həyatımın nəşə və sevincinə bais sənsən! Həyat yolunun sürüşkən döngələrində qolumdan tutan, məni yığılmağa qoymayan sən olmusan.

Amansız qorxu başımın üstünü alaraq məni ağır fikirlərə saldığı zaman, xoş günün dönük dostları, zəif və qorxaq yoldaşlar məndən üz döndərdiyi zaman yeganə dayanacağım sən olmusan. O zaman ki, qaranlıq içərimə kölgə salmağa başlayıb, onda sənün munis, mehriban, müqəddəs səsini eşitmişəm. Bu səs məni həyata bağlamış, yaşamağa, mübarizə etməyə, çirkabları aradan qaldırmağa ruhlandırırmışdır. Qoluma qüvvət verən, iradəmi möhkəmləndirən bu səs sənün səsidir, gözəl, hər şeydən yüksək, hər şeydən nəcib və mərhəmətli xalqım!

İnsan o qədər gözəl ola bilər ki, bütün aləm ona heyran qalar. İnsanın gözəlləşmək imkanı qurtarmazdır. Xüsusən mənəvi gözəlləşmək...

Bədii yaradıcılıq isə gözəllik duyğusu olmadan təsəvvür edilə bilməz. Əsrlər boyu davam edən əmək prosesində yetişib kamilləşmiş bu duyğu olmasaydı, bütün bəşəriyyətin fəxr etdiyi qədim yunan ədəbiyyatı və incəsənəti, Nizaminin və Dantenin, Şekspirin və Rəfaelin, Şillerin və Puşkinin ölməz əsərləri meydana çıxmazdı. Bu elə kamil və yüksək bir duyğudur ki, onsuz indi insan həyatını təsəvvür etmək mümkün deyildir.

Keçdiyim həyat yolu və uzun illərin mütaləəsi nəticəsində aldığım ədəbi-estetik tərbiyə məni belə bir həqiqətə inandırmışdı ki, sənətkar hazır sxemlərdən nə qədər uzaq olsa, o qədər yaxşıdır. Sadə və təmiz insanlar kimi təbii bir həyatda yaşayırıq, ancaq ürəyinin səsinə qulaq asan, ürəyini həyəcanlandıran, fikrini məşğul edən məsələlərdən yazan, həm də özünü sıxmadan, zorlamadan, dəbdə olan heç bir cərəyanın və poetik formanın qəlbinə girmədən yazan sənətkarların əsərlərində həmişə səmimiyyət adlanan böyük və gözəl bir keyfiyyət olur.

Mən ömrümdə çox yollarda olmuşam. Demək olar ki, yarım əsrdir ki, yollardayam. Piyada yerimişəm, ayaqyalın getmişəm. Qıçlarım quruyub qıç olana qədər irəliləməyə cəhd etmişəm. Çünki elə yollar olub ki, orada dayanmaq, ləngimək ölümə bərabər olub. Kim özünü sirlərlə dolu qaranlıq gecədə hər guşəsində min qorxu gizlənən soyuq və dilsiz səhraların ixtiyarına verər? Mənim ilk

addımladığım dəvə karvanlarının və öküz arabalarının tapdalayıb bərkitdiyi, zolaq-zolaq etdiyi yollar belə idi.

...Milli ənənələr cəmiyyətin həyatının: mənəvi fikri və emosional aləminin hərəkətindən ayrı inkişaf edə bilməz. Eyni zamanda qabaqcıl milli ənənələr quruluşumuzun mütərəqqi ideyalarının ədəbiyyat və incəsənətdə parlaq, geniş və qabarıq əks olunmasına kömək edir.

Sənət əsəri sənətkarın kəşfidir, yaradıcı fikrin məhsuludur, yəni həyat onu heç vaxt hazır şəkildə təqdim etmir: onu sənətkar xəyalı yaradır.

Yazıcının tədqiq obyekti nə təbabət, nə qazma texnikası, nə də müəllimlikdir. Onun sənəti, insanşünaslıq sənətidir və o, konkret şəxsiyyətləri müşahidə edərək onların hansı şəraitdə özlərini necə apardığını, fərdi xüsusiyyətlərini, ehtiraslarının gücünü, fikirlərinin hərəkətini və istiqamətini öyrənib ən səciyyəvi cəhətləri seçməklə tip yaradır.

Asiya və Afrika xalqlarının azadlıq uğrunda, milli istiqlaliyyət və dirçəlmə uğrunda mübarizələri bugünkü tarixin şərəfli vəzifələrindəndir. Dünyanın mütərəqqi və qabaqcıl adamları bu mübarizəni diqqətlə izləyir, ona məhəbbət bəsləyir, onun qələbəsi üçün bacarığını əsirgəmir.

Xalqların şüuru, xalqların vicdanı yeni atom müharibəsi kimi ağılsız və dəhşətli bir cinayətə qarşı üsyan edir. Bu cinayəti özlərinə rəva görənlər tarix qarşısında ağır məsuliyyət daşımalı olacaqdır.

Lap qədim zamanlardan bədii yaradıcılığı, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərini ruhun, qəlbin qidası adlandırırlar. Mənə elə gəlir ki, bu çox doğru tərifdir. Axı. Həqiqətən də əsl sənət əsərləri insanın ruhunu qaldırır. Ürəyini sevinclə, yüksək duyğular və ehtirasla doldurur, yəni insanı mənəm, fikrən ucaldır, mübarizə qabiliyyətini, həyat eşqini artırır.

Müsbət qəhrəman yazıcının uzun müşahidələri nəticəsində həyatın mürəkkəb, dramatik mübarizələri içərisindən seçildikdə canlı çıxır, əsərdə böyük rol oynamağa başlayır. O, ya əsas dramatik hadisələrin və mübarizələrin mərkəzində durur, yaxud öz sözləri və hərəkətləri ilə bu mübarizəyə təkan verir, hər sözü mənalı və ibrətamiz olur, onun fəlsəfəsi insanların həyatında, yaşayışında nəyi isə aydınlaşdırır, çürümüş və donmuş nə varsa, hamısını rədd edir, insanın həyatını, həqiqəti idrak duyğusu ilə gücləndirir.

Bədii yaradıcılığı tam mənasında bir çinar ağacına oxşatmaq olar. Bu ağac torpağa nə qədər dərinlən və nə qədər köklü rişə atmış olsa, o qədər qollu-budaqlı, yaşıl yarpaqlı olar, göylərə ucalar. Sənət ağacının torpağı xalq həyatıdır. Bu həyatla bağlı olmayan, ondan şirələnməyən sənət yaşaya bilməz. Otuz illik yaradıcılıq təcrübəmdə müxtəlif fikri axtarışlar nəticəsində mən bu həqiqətə inanıram.

Gözəllik duyğusu insanın bütün həyata, bütün varlığa, bütün aləmə - kainata və başqa insanlara münasibətləri ilə bağlı olan, çox geniş və böyük bir duyğudur. Estetik gözəllik duyğusu, estetik gözəllik ideali isə bütün incəsənətin və bədii ədəbiyyatın əsasını təşkil edir.

Geniş mənada insanın gözəllik duyğusu olmasaydı, böyük sənət əsərləri, gözəl evlər, şəhərlər, kəndlər, məşinlər necə yaranardı?

Xəlqilik və realizm bir-birilə üzvü surətdə bağlı olan, mənaca bir-birini tamamlayan keyfiyyətlərdir və hər ikisi bədii yaradıcılığı zamanə ilə - xalq həyatı ilə bağlayır, eyni zamanda estetik anlayış olaraq sənətkarlıq sahəsində, poetika sahəsində öz prinsiplərini irəli sürür: doğru və dolğun insan xarakterləri yaratmaq, bədii ifadə vasitələrinin aydın, parlaq və inandırılığına nail olmaq! Hər şeydə aydınlıq, gözəl, ifadəli, mənalı bədii forma onun əsas tələbləridir.

Həqiqi tənqidçi öz fikri olan, bədii əsərlərdə yeni keyfiyyətlər tapan, onların açılmamış və deyilməmiş xüsusiyyətlərini meydana çıxaran tənqidçidir. Bunun üçün kitabların təsirinə qapılmamaq, ədəbi materialı dərinlən öyrənərək geniş müqayisələr əsasında nəticələr çıxarmaq və fikir söyləmək tələb olunur.

Biz maraqlı bir dövrdə yaşayırıq. Bu dövrü “Kosmik dövr”, yaxud “atom əsri” adlandırırlar. Əlbəttə, bu tərif zamanəmizdəki inkişafın ancaq bir cəhətinə əks edir. Həm də texniki inkişaf üçün səciyyəvi olan cəhətinə, yəni o cəhətinə ki, bütün müasir həyata təsiredir, insanlar və xalqlar arasındakı əlaqələni mündəricə ilə doldurur. Buna müvafiq də yeni münasibətlər, yeni əxlaq normaları, yeni görüşlər doğur.

İctimai ziddiyyətlər isə azalmır, mübarizələr daha qızgın şəkildə alır və bütün ölkələri bürüyür. Müasir dövrdə elə bir ölkə tapmaq olmaz ki, o beynəlxalq vəziyyətdən təcrid olunmuş halda yaşaya bilsin.

“Publisitika sənətkara həyatdan aldığı təəssüratı ifadə etmək üçün ən əlverişli, operativ və çevik janrdır. Həyatda baş verən hadisələri isti-isti qələmə almaqda onun misli yoxdur. Lakin publisistikada yazıçıdan ehtiyat, aydınlıq, bədii zövq tələb edən bir xüsusiyyət var: elə yazmaq olar ki, yazı tez unudulsun. Bu, sürüşkən yoldur. Əsl bədii publisitika konkret hadisənin təsvirində də ülviləşmiş fikirlər, insan həyatında uzun ömürlü hisslər və ehtiraslar istəyir. Mən həmişə ikinci yola meyil etməyə çalışmışam”.